

Wiśniewski, Stanisław

Rozwój sieci szkół podstawowych w latach 1945-1955 na terenie powiatu bartoszyckiego

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 84-97

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aby wykonać tak rozległe zamierzenia potrzeba oczywiście wielkich środków materialnych. Tych T-wo, niestety nie posiada. Zaś rozkładać pracę na dziesiątki lat nie ma żadnego praktycznego znaczenia. Towarzystwo ufa przeto, iż Rząd mu w tem dopomoże. Preliminarz sum do akcji potrzebnych do niniejszego się załącza.

(—) Ks. Ew. *Lodwich*, Przewodniczący T.P.M. Nacz. W-łu Rel.-Kult. Kom. Mazur. w Szczytnie (Ortelsburg)³⁷⁾.

wice przewodniczący (—) podpis nieczytelny
skarbnik (—) podpis nieczytelny
sekretarz (—) *Paweł Klimosz*
trzy nieczytelne podpisy

Sekcja miejscowa Zrzeszenia Pl.
Ewangelików-Polaków
Towarzystwo Przyjaciół Mazur
w Działdowie

STANISŁAW WIŚNIEWSKI

ROZWÓJ SIECI SZKÓŁ PODSTAWOWYCH W LATACH 1945-1955 NA TERENIE POWIATU BARTOSZYCKIEGO¹⁾

Powiat bartoszycki jest jednym z pięciu najbardziej na północ wysuniętych powiatów województwa olsztyńskiego. Odcięty od głównych szlaków komunikacyjnych, wszedł nieco później w orbitę działalności odrodzonego państwa polskiego. Fakt późniejszego wyzwolenia powiatu spod jarzma hitlerowskiego — bo dopiero 4 lutego 1945 r., podczas gdy Olsztyn został wyzwolony już 22 stycznia — musiał mieć wpływ ujemny tak od strony ekonomicznej, jak i stosunków panujących wśród tamtejszych mieszkańców.

Pod koniec 1945 r. przeważała jednak ludność miejscowa, której położenie po przejściach wojennych było opłakane. Rozbite rodziny, zniszczone mienie, a częstokroć i brak dachu nad głową — to obraz stale spotykany. Wśród pierwszych repatriantów zza Bugu (przeważnie z Wileńszczyzny) czy przesiedleńców z Centralnej Polski przeżycia wojenne również wyryły głębokie ślady.

O stosunkach rodzinnych najlepiej świadczą liczby pierwszego powszechnego sumarycznego spisu ludności cywilnej z dnia 14 lutego 1946 r. W spisie tym na zlecenie Ministerstwa Oświaty przeprowadzono rejestr uzupełniający roczników 1927 — 1946. Dla wymienionych roczników określonych mianem „Polacy” na terenie powiatu bartoszyckiego zapisano liczby:

W y s z c z e g ó l n i e n i e	L u d n o ś ć		
	miejscowa	napływowa	razem
Na zapisanych ogółem :	255	788	1043
ma oboje rodziców	52	616	668
sierot	10	10	20
półsierot	95	121	216
rodzice zaginęli	10	4	14
jedno z rodziców zaginęło	88	37	125

³⁷⁾ B. Naczelnik Wydziału Religijno-Kulturalnego Komitetu Mazurskiego w Szczytnie.

¹⁾ Źródła na podstawie których opracowano artykuł: Rok 1935 — Handbuch des ostpreussischen Erziehers. Lehrer-Adressbuch für den Gau Ostpreussen. Königsberg Pr. 1935, s. 683 — 703. (W odniesieniu do części polskiej). Okres 1945 — 1955 opracowano na podstawie sprawozdań rocznych sporządzanych przez Wydziały Oświaty dla Głównego Urzędu Statystycznego.

Liczby sierot 20 i oboje rodzice zaginęli 14 sprowadzają się właściwie do jednego pojęcia „sierot”, których było 34; półsierot 216 i jedno z rodziców zaginęło 125 tworzą drugie pojęcie „półsierot”, których razem było 341.

Z ogólnej liczby zapisanych 1.043 tylko 668 posiadało opiekę ojca i matki, co stanowiło 64%. Dzieci i młodzież miejscowego pochodzenia zaledwie w 20% posiadały ojca i matkę. Oto straszliwe skutki wojny, która dotknęła wszystkich, a ludność miejscowego pochodzenia w szczególności.

Na takim to podłożu powstawały pierwsze szkoły podstawowe na terenie powiatu bartoszyckiego. Zapoczątkowała je szkoła w Smolance, gdzie od 15 października 1945 r. rozpoczął pracę nauczyciel Witold Kiezik, repatriant z Wileńszczyzny. Z dniem 22 października 1945 r. uruchomiono szkołę podstawową w Bartoszcach. Na początku grudnia pracują w niej nauczyciele: Irena Radoska, Bronisława Michalewska i Marian Masalski. Kierownik tej szkoły, Franciszek Szablewski, tak referował: „Brak było sprzętu. Ławki, stoły, krzesła itp. meble zostały rozebrane przez ludność. Należało więc zbierać poszczególne rzeczy po mieście i całość kompletować. Przez cały prawie rok 1946 nauczyciele na plecach znosili z miasta sprzęt i inne urządzenia szkolne. Dopiero w sierpniu 1946 r. znaleziono poza miastem stodołę, w której było kilkadziesiąt ławek, kilkanaście stołów i tablic oraz kilka map”. Rzeczy te stały się własnością szkoły podstawowej w Bartoszcach.

Trudne też były początki szkół wiejskich. O szkole podstawowej w Dąbrowie napisał pierwszy jej nauczyciel, Józef Masalski, repatriant z Wileńszczyzny: „Szkoła podstawowa w Dąbrowie została zorganizowana w ostatnich dniach grudnia 1945 r., gdy czas był jeszcze niespokojny i nieustabilizowany. Wioski przeważnie zrujnowane i wyludnione. Bezpośrednim organizatorem szkoły był pierwszy jej nauczyciel i sołtys miejscowego pochodzenia — Tuszyński. Budynek szkolny wewnątrz zniszczony. Nie było prawie szyb ani też żadnego sprzętu szkolnego. Zdobyć mebli szkolnych wymagało w owym czasie nadzwyczajnej energii, której nie poskąpił sołtys Tuszyński. On to z zapalem godnym podziwu zmobilizował ludzi swojej gromady do uporządkowania wnętrza budynku szkolnego i jego wyposażenia. Brak było również podręczników szkolnych, materiałów piśmiennych i pomocy naukowych”.

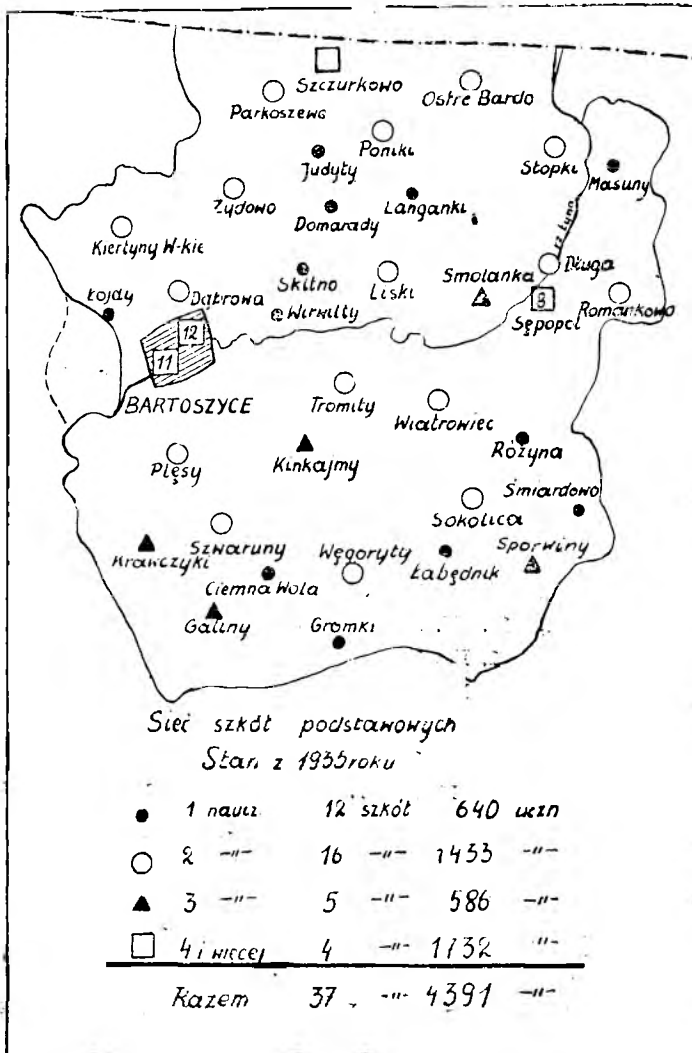
Po Dąbrowie powstawały szkoły podstawowe:

w Galinach	dnia	1. II. 1946 r.	naucz.	Marian Maciąg
w Wirwiltach	„	15. IV. 1946 r.	„	Maria Dulko
w Sokolicy	„	15. V. 1946 r.	„	Danuta Wołejko
w Spytajnach	„	1. IX. 1946 r.	„	Stefania Łohutko
w Sępopołu	„	1. IX. 1946 r.	„	Janina Sienkiewicz
w Krawczykach	„	1. IX. 1946 r.	„	Jan Gabrel
w Śmiardowie	„	15. IX. 1946 r.	„	Zofia Jatkiewicz
w Różynie	„	1. X. 1946 r.	„	Weronika Michałowska

Wszyscy nauczyciele przybyli z Wileńszczyzny łącznie z repatriantami, których ilość na terenie powiatu stale wzrastała. W kronice szkoły w Spytajnach czytamy: „Były budynek szkolny podczas działań wojennych został spalony i doszczętnie rozbity. Szkoła mieści się w budynku mieszkalnym. Budynek jest również zniszczony. Dach mocno uszkodzony. Brak ram okiennych i szyb. Mebli szkolnych nie ma. Przywieziono kilkanaście ławek (połamanych) ze spalonej szkoły w majątku Łojdy. Z Urzędu Likwidacyjnego szkoła otrzymała dwa

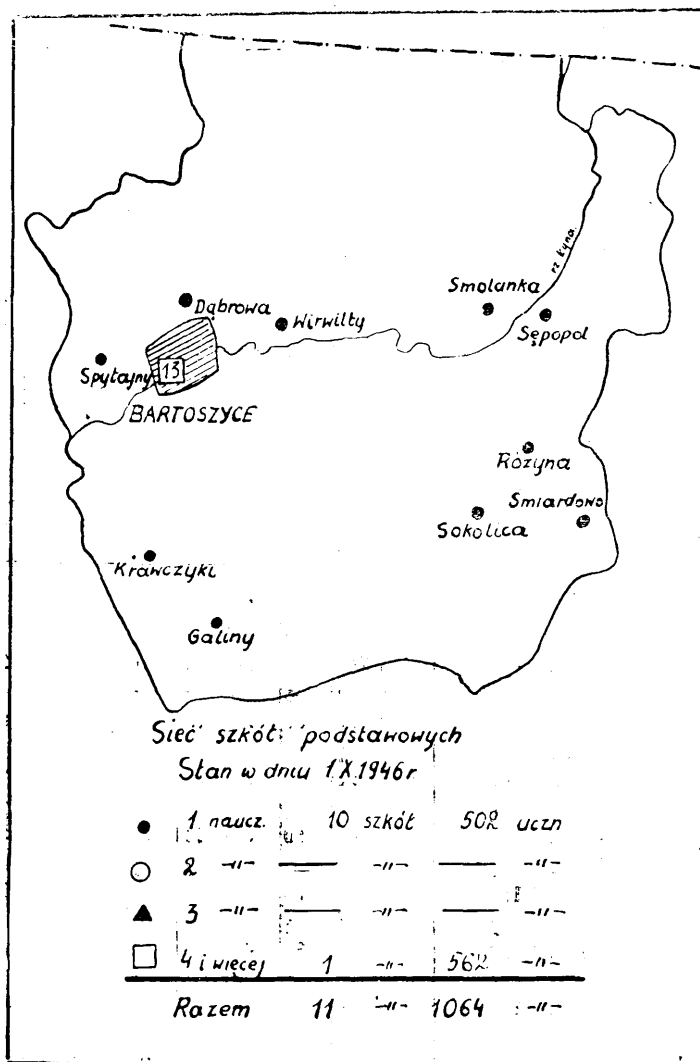
uszkodzone stoły i dwa krzesła. Z opuszczonego domu przyniesiono rozsypującą się szafę. Tablicę zastąpiła deska. Do szkoły zgłosiło się 53 dzieci. Dzieci przerośnięte. Są trzy klasy. Dzieci pilniejsze i zdolniejsze przerabiają dwie klasy w ciągu roku. Podręczników jest mało. Uczniowie szkoły — to dzieci ludności napływowej”. Kronika ta jest dziełem nauczycielki Stefanii Łohutko, która dotąd pracuje w tej samej miejscowości.

Weronika Michałowska, nauczycielka szkoły w Różynie, tak pisze we wspomnieniach: „Z pomocą wszystkich mieszkańców sprzątnięto, wybielono i oszklono budynek szkolny. Niestety, jedynym w nim sprzętem była mocno zniszczona tablica i 7 czteroosobowych ławek, z których tylko 3 były w dobrym stanie. Wobec niezakończenia remontu lekcje przez tydzień, a może i więcej musiałam prowadzić we własnym mieszkaniu, w bardzo prymitywnych warunkach, gdzie dzieci siadały dookoła stołu — ale zapał był duży”. Nauczycielka Michałowska podała również uwagi o samej pracy nauczyciela i jego roli. A oto jej słowa: „Nauczyciel w tym czasie był we wsi wszystkim, i biurem

podają, i doradcą, i lekarzem, i stałym gościem na wszystkich weselach, chrzcinach i pogrzebach, a już obowiązkowo na wszystkich zebraniach. Nic dziwnego, że się znało wszystkich i młodych i starych, co ułatwiało znacznie pracę”.

Omawiając dalszy rozwój sieci szkół podstawowych na terenie powiatu bartoszyckiego, należy zastanowić się nad dwoma zagadnieniami: 1) jak daleko został posunięty rozwój sieci w latach 1945 — 1955 w porównaniu z rokiem 1935

na tym samym obszarze; 2) jak daleko został posunięty rozwój sieci w latach 1945 — 1955 w porównaniu z rokiem 1935 w granicach powiatu jako jednostki administracyjnej.

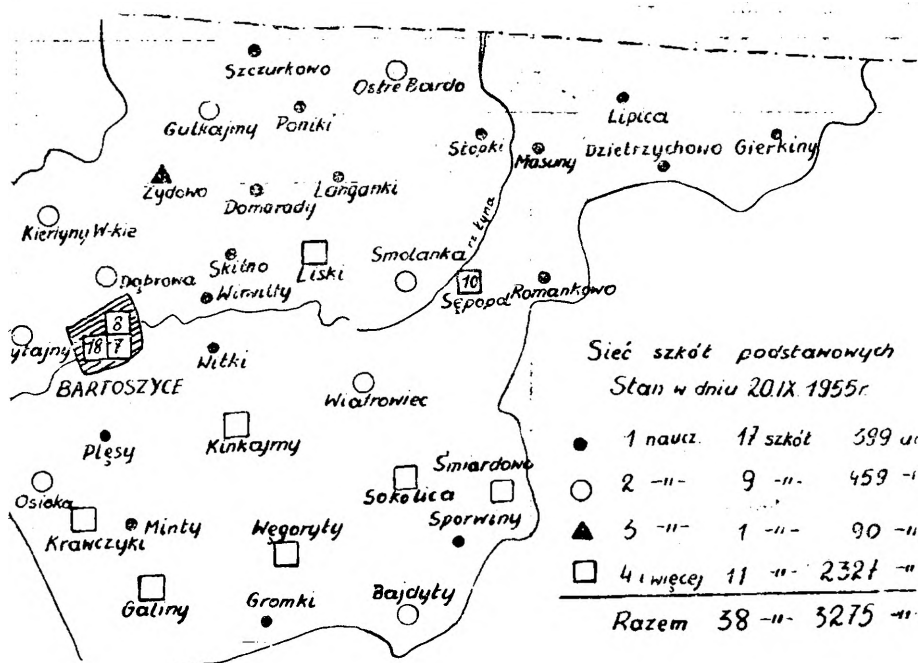
Porównując liczby z 1935 i 1955 roku można stwierdzić, że osiągnięcia władz Polski Ludowej w dziedzinie upowszechnienia oświaty znacznie przewyższają osiągnięcia niemieckie.

Tab. 1. Rozwój sieci szkół podsta

Lp	Miejscowość	naucz. i ucz.	L a t a											
			1935	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
1	Bartoszyce	naucz.	12	3	13	16	10	11	18	18	18	20	20	18
		ucz.	556	135	562	654	409	543	624	619	618	527	619	629
2	Smolanka	naucz.	3	1	1	2	2	2	2	3	3	3	3	2
		ucz.	140	21	49	103	91	106	112	101	81	69	73	46
3	Dąbrowa	naucz.	2		1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
		ucz.	119		45	57	59	52	51	64	63	55	62	71
4	Galin	naucz.	3		1	2	2	3	3	5	4	5	4	4
		ucz.	130		67	83	92	133	136	134	135	120	109	122
5	Krawczyki	naucz.	3		1	1	1	1	3	4	3	4	4	4
		ucz.	94		54	53	46	45	36	99	80	81	112	95
6	Sępopol	naucz.	9		1	5	5	7	8	11	10	9	11	10
		ucz.	476		91	168	238	296	326	354	325	320	356	386
7	Sokolica	naucz.	2		1	2	2	3	3	3	3	4	4	4
		ucz.	103		65	79	94	112	111	119	112	101	113	123
8	Spytajny	naucz.	2		1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
		ucz.	66		55	67	59	66	56	65	61	53	43	42
9	Śmiardowo	naucz.	1		1	2	1	2	2	2	2	2	2	4
		ucz.	41		20	60	88	84	80	77	51	43	60	83
10	Wirwilty	naucz.	1		1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
		ucz.	53		40	59	60	93	42	39	33	31	29	25
11	Rożyna	naucz.	1		1	1	1	1	—	—	1	1	—	—
		ucz.	44		16	24	20	21	19	—	13	11	—	—
12	Bajdyty	naucz.	—			1	1	1	1	1	1	2	2	2
		ucz.	—			41	39	37	36	31	35	41	44	51
13	Bartoszyce	naucz.	—			7	8	8	12	9	8	8	8	8
		ucz.	—			240	262	294	282	206	191	200	205	238
14	Domarady	naucz.	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1
		ucz.	58			93	55	29	31	29	18	20	21	23
15	Gromki	naucz.	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1
		ucz.	40			28	40	36	34	35	22	22	21	28
16	Kiertyny W.	naucz.	2			1	1	1	1	1	1	1	1	2
		ucz.	106			48	50	30	22	21	15	21	30	42
17	Liski	naucz.	2			1	1	2	2	2	3	4	4	4
		ucz.	116			57	70	85	64	70	102	112	116	132
18	Ostre Bardo	naucz.	2			1	1	1	1	1	2	2	2	2
		ucz.	90			38	38	41	25	31	49	40	33	31
19	Plesy	naucz.	2			1	2	2	2	2	2	2	2	1
		ucz.	112			54	83	76	76	69	73	63	66	28
20	Romankowo	naucz.	2			1	1	1	1	1	1	1	1	1
		ucz.	79			28	32	28	16	26	20	17	24	32
21	Stopki	naucz.	2			1	1	1	1	1	1	1	1	1
		ucz.	79			33	36	31	27	25	20	22	25	19
22	Węgoryty	naucz.	2			2	1	2	2	2	2	3	3	4
		ucz.	101			85	98	98	91	74	60	80	75	79
23	Wiatrowiec	naucz.	2			1	1	2	2	3	3	3	2	2
		ucz.	70			42	71	68	73	94	86	65	52	63

wowych w latach 1945 — 1955

Lp.	Miejscowość	naucz. i uczni.	L a t a												
			1935	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	
24	Żydowo	naucz.	2			2	2	3	1	2	3	4	4	3	
		uczni.	94			64	110	138	56	78	104	80	83	90	
25	Bartoszyce	naucz.	11				8	7	7	6	5	5	5	7	
		uczni.	525				290	284	256	261	235	281	286	352	
26	Kinkajmy	naucz.	3				1	1	2	2	2	2	4		
		uczni.	135				57	52	68	64	60	56	68	88	
27	Langanki	naucz.	1				1	1	1	2	2	2	1		
		uczni.	53				57	61	66	52	48	41	30	28	
28	Masuny	naucz.	1				1	1	1	1	1	1	1		
		uczni.	61				18	22	18	19	18	15	20	19	
29	Minty	naucz.	—				1	1	1	1	1	1	1		
		uczni.	—				52	47	40	31	22	26	24	24	
30	Szczurkowo	naucz.	4				1	1	1	1	1	1	1		
		uczni.	175				26	24	18	20	12	19	20	21	
31	Gile	naucz.	—					1	1	1	1	1	—		
		uczni.	—					28	22	23	23	27	25	—	
32	Sporwiny	naucz.	3					1	1	2	2	2	1		
		uczni.	87					21	31	35	37	43	32	21	
33	Skitno	naucz.	1						3	3	2	2	1		
		uczni.	59						86	99	43	39	30	25	
34	Parkoszewo	naucz.	2							1	—	—	—		
		uczni.	95							20	—	—	—	—	
35	Gulkajmy	naucz.	—								1	1	2		
		uczni.	—								29	34	40	58	
36	Osieka	naucz.	—										2		
		uczni.	—											55	
37	Poniki	naucz.	2										1		
		uczni.	64											20	
38	Witki	naucz.	—										1		
		uczni.	—											25	
39	Ciemna Wola	naucz.	1												
		uczni.	52												
40	Długa	naucz.	2												
		uczni.	84												
41	Judyty	naucz.	1												
		uczni.	88												
42	Łabędnik	naucz.	1												
		uczni.	50												
43	Łojdy	naucz.	1												
		uczni.	41												
44	Szwaruny	naucz.	2												
		uczni.	85												
45	Tromity	naucz.	2												
		uczni.	36												
R a z e m		naucz.	97	4	23	55	62	74	87	97	97	102	102	106	
		uczni.	4457	156	1064	2258	2740	3081	3031	3084	2894	2775	2946	3214	

Tablice 1 i 2 dają odpowiedź na zagadnienie pierwsze. Tablica 1 wskazuje, jak stopniowo sieć szkolna narastała i rozwijała się. Widać, że nowe szkoły powstały w miejscowościach, gdzie ich w 1935 roku nie było, i takie, które istniały w 1935 roku, a do roku 1955 nie zostały uruchomione. Odpowiedzi należy szukać w zniszczeniach wojennych, w strukturze demograficznej i w nowych stosunkach społecznych powiatu.

Wskutek działań wojennych zniszczeniu uległy budynki szkolne w Bartoszycach i Wiatrowcu. Budynki te zostały odbudowane w roku 1951. W miejscowościach Ciemna Wola, Judyty, Łojdy, Szwaruny i Tromity, nie ma śladu po dawnych budynkach szkolnych. W koniecznych do użytku budynkach szkolnych przeprowadzono remonty: w Stopkach w 1947 r., a w Kinkajmach i Sępopolu w 1948 r. Uruchomienie szkoły w Długiej, stanowiącej przedmieście Sępopola, w pierwszej fazie nie było konieczne. Dzieci z Łabędnika chodziły do szkoły w pobliskiej Sokolicy.

Na lata 1946 — 1948 przypada nasilenie osiedlania się w powiecie ludności napływowej. Równocześnie z napływem ludności organizowane są nowe punkty szkolne i dlatego w wymienionych latach uwydatnia się duży ich przyrost. Odbicie ruchów osiedleńczych ludności na terenie samego powiatu ma swój wyraz w zmieniających się liczbach dzieci. Duży wpływ na kształtowanie się sieci szkolnej wywarły również nowe stosunki własnościowe powiatu, gdzie do roku 1945 przeważała wielka własność ziemską. Do niej dopasowana była dawniej istniejąca sieć szkółna, oparta na szkołach o jednym nauczycielu (12 szkół) i 2 nauczycielach (17 szkół). Po roku 1945 stosunki własnościowe uległy zmianie, a tym samym i sieć szkolna musiała być inaczej ustawiona.

Rozwój sieci szkolnej przypada na lata 1946 — 1948. Lata następne przynoszą już tylko jej korektę i uzupełnienie niektórych punktów. W wyniku korekty

Tabl. 2. Szkoły i uczniowie według liczby nauczycieli w latach 1945—1955

Wyszczególnienie		L a t a											
		1935	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
o 1 nauczycielu	szkół	12	1	10	15	21	18	19	13	13	13	12	14
	uczni.	640	21	502	722	1071	671	646	350	280	506	309	338
o 2 nauczycielach	szkół	17	—	—	6	5	7	7	10	10	9	10	9
	uczni.	1499	—	—	474	470	610	564	648	545	433	490	459
o 3 nauczycielach	szkół	5	1	—	—	—	3	3	5	5	4	2	1
	uczni.	586	135	—	—	—	383	333	512	485	295	148	90
o 4 i więcej naucz.	szkół	4	—	1	3	4	4	4	5	6	8	9	11
	uczni.	1732	—	562	1062	1199	1417	1488	1574	1584	1741	1999	2327
R a z e m	szkół	38	2	11	24	30	32	33	33	34	34	33	35
	uczni.	4457	156	1064	2258	2740	3081	3031	3084	2894	2775	2946	3214
miasto	szkół	2	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3
	uczni.	1081	135	562	894	961	1121	1162	1086	1044	1008	1110	1219
wieś	szkół	36	1	10	22	27	29	30	30	31	31	30	32
	uczni.	3376	21	502	1364	1779	1960	1869	1998	1850	1767	1836	1995

szkołę z Parkoszewa przeniesiono do Gulkałm, a szkołę z miejscowości Gile przeniesiono do miejscowości Witki, gdzie mogła przyjąć dzieci z miejscowości Tromity i Dębówko oraz Gile i same Witki. Oddzielna uwaga należy się miejscowościom przygranicznym. Są to szkoły w Ostrym Bardzie, Szczurkowie i Parkoszewie. Przed wojną gromadziły one dzieci z całych obwodów. Obecnie na skutek nowej granicy państwowej odpadły od nich miejscowości, z których dochodziły dzieci i tym samym szkoły tamtejsze zeszyły do roli małych szkółek. Niektóre wsie straciły swe szkoły na korzyść innych miejscowości. Tablica 2 jest sumarycznym zestawieniem tablicy 1 i wykazuje w końcowej fazie w porównaniu z rokiem 1935 niewielkie odchylenia w ilości szkół o 1 nauczycielu, dużą ucieczkę ze szkół o 2 i 3 nauczycielach i duży wzrost szkół o 4 i więcej nauczycielach. Fakty te najlepiej zobrazuje zestawienie procentowe.

Rok		Ogółem	1 naucz.	2 naucz.	3 naucz.	4 i więcej naucz.
1935	Szkół	38	12	17	5	4
	%	100	31,6	44,7	13,2	10,5
1935	Uczniów	4457	640	1499	586	1732
	%	100	14,4	33,6	13,1	38,9
1955	Szkół	35	14	9	1	11
	%	100	40	25,8	2,8	31,4
1955	Uczniów	3214	338	459	90	2327
	%	100	10,5	14,3	2,8	72,4

Z zestawienia wynika, że w roku 1955 powiat bartoszycki otrzymał zupełnie inny, korzystniejszy obraz sieci szkolnej. Właściwą dominantą sieci szkolnej z 1935 r. były szkoły o 1 i 2 nauczycielach (76,3% szkół i 48% uczniów). Liczby te w roku 1955 spadają do 65,8% szkół i 24,8% uczniów. Na czoło wysunęła się

pozycja szkół o 4 i więcej nauczycielach (31,4% szkół i 72,4% uczniów), podczas gdy w roku 1935 liczby te wynosiły 10,5% szkół i 38,9% uczniów.

Tablica 2 wskazuje nadto, że większy był dopływ uczniów do miasta, gdyż już w 1949 roku przekroczył stan roku 1935. W latach 1951 — 1953 notowany jest spadek spowodowany wejściem do szkoły roczników wojennych i pierwszych powojennych. Dalsze lata przynoszą duży wzrost liczby uczniów tak w mieście, jak i na wsi.

Odpowiedź na drugie postawione zagadnienie dają tablice 3 — 5 oraz mapki sieci szkolnej z lat 1935, 1946 i 1955. Tablica 3 przedstawia w liczbach bezwzględnych liczby szkół według stopnia organizacyjnego i liczby uczniów w tych szkołach. Na czoło wysuwają się dwa zagadnienia, a mianowicie: 1) walka o zmniejszenie liczby szkół o 1 nauczyciela, 2) walka o zwiększenie liczby szkół o 4 i większej liczbie nauczycieli, gdyż tylko takie gwarantują realizację programu pełnej polskiej siedmioklasowej szkoły podstawowej. O skuteczności walki mówią same liczby. Wprawdzie rok 1955 przyniósł zwiększenie liczby szkół o 1 nauczyciela i zwiększenie liczby uczniów w tych szkołach, co częściowo należy tłumaczyć zmianą granic administracyjnych powiatu i w związku z tym przyłączenie trzech szkół o jednym nauczycielu (Dzietrychowo, Gierkiny i Lipica). Na odcinku szkół o 4 i więcej nauczycielach przez cały omawiany okres notowany jest wzrost liczby szkół i liczby uczniów w tych szkołach, a szczególnie na wsi. Uderzają w nim dwa fakty: stosunkowo duża liczba szkół o 1 nauczyciela, a mała liczba uczniów w tych szkołach oraz stosunkowo mała liczba szkół o 4 i więcej nauczycielach, a duża liczba uczniów w tych szkołach. Wyjaśnienie tego zjawiska należy szukać w charakterze miejscowości powiatu. Z zasady szkoły o 4 i więcej nauczycielach organizowane są w miejscowościach większych, a więc i dzieci własnych posiadają więcej, a nadto przyjmują dzieci roczników starszych ze szkół niżej zorganizowanych. Ruch taki jest zjawiskiem normalnym i daje w wyniku możliwość ukończenia pełnej szkoły siedmioklasowej. W celu umożliwienia jak największej ilości uczniów ukończenia szkoły pełnej, już w roku 1953 przy szkole podstawowej w Sępopolu zorganizowano bursę, z której korzystają starsi uczniowie szkół niepełnych.

Liczba uczniów w szkołach pełnych.

Z kolei nasuwa się pytanie, jaki jest stosunek liczbowy uczniów w szkołach pełnych do ogólnej liczby uczniów w szkołach na przestrzeni omawianego okresu. Odpowiedź na to pytanie daje poniższe zestawienie.

R o k	Uczniów ogółem	z tego w szkołach pełnych	%	w tym na wsi	%
1945	156	—	—	—	—
1946	1064	562	52,8	—	—
1947	2258	822	36,4	168	7,4
1948	2740	790	28,8	238	8,7
1949	3081	1800	58,4	679	22,0
1950	3031	1821	60,0	659	21,7
1951	3084	1886	61,1	800	25,9
1952	2894	2069	71,5	1025	35,4
1953	2775	1902	68,5	894	32,2
1954	2946	2074	70,4	964	32,7
1955	3275	2417	73,8	1198	36,6

Tabl. 3. Szkoły podstawowe wg liczby nauczycieli i uczniowie w nich

R o k	S z k o ł y									U c z n i o w i e								
	Ogółem	m.	w.	1 naucz. 2 naucz.		3 naucz.		4 i więcej		Ogółem	miasto	wieś	1 naucz. 2 naucz.		3 naucz.		4 i więcej	
				w.	w.	m.	w.	m.	w.				wieś	wieś	m.	w.	m.	w.
1935	37 100%	2 5,4	35 94,6	12 32,4	16 43,3		5 13,5	2 5,4	2 5,4	4391 100%	1081 24,6	3310 75,4	640 14,6	1433 32,6		586 13,4	1081 24,6	651 14,8
I.XII.1945	2 100	1 50	1 50	1 50		1 50				156 100	135 86,5	21 13,5	21 13,5		135 86,5			
I.X.1946	11 100	1 9,1	10 90,9	10 90,9				1 9,1		1064 100	562 52,8	502 47,2	502 47,2				562 52,8	
I.X.1947	24 100	2 8,3	22 91,7	15 62,5	6 25			2 8,3	1 4,2	2258 100	894 39,6	1364 60,4	722 32	474 21			894 39,6	168 7,4
I.X.1948	30 100	3 10	27 90	21 70	5 16,7			3 10	1 3,3	2740 100	961 35,1	1779 64,9	1071 39,1	470 17,1			961 35,1	238 8,7
I.X.1949	32 100	3 9,4	29 90,6	18 56,2	7 21,9		3 9,4	3 9,4	1 3,1	3081 100	1121 36,4	1960 63,6	671 21,8	610 19,8		383 12,4	1121 36,4	296 9,6
I.X.1950	33 100	3 9,1	30 90,9	19 57,6	7 21,2		3 9,1	3 9,1	1 3,1	3031 100	1162 38,3	1869 61,7	646 21,3	564 18,6		333 11	1162 38,3	326 10,8
30.IX.1951	33 100	3 9,1	30 90,9	13 39,4	10 30,3		5 15,1	3 9,1	2 6,1	3084 100	1086 35,2	1998 64,8	350 11,4	648 21		512 16,6	1086 35,2	488 15,8
10 IX.1952	34 100	3 8,8	31 91,2	13 38,3	10 29,4		5 14,7	3 8,8	3 8,8	2894 100	1044 36,1	1850 63,9	280 9,7	545 18,8		485 16,7	1044 36,1	540 18,7
15.IX.1953	34 100	3 8,8	31 91,2	13 38,3	9 26,5		4 11,7	3 8,8	5 14,7	2775 100	1008 36,3	1767 63,7	306 11	433 15,6		595 10,7	1008 36,3	733 26,4
25.IX.1954	33 100	3 9,1	30 90,9	12 36,4	10 30,3		2 6	3 9,1	6 18,2	2946 100	1110 37,7	1836 62,3	309 10,5	490 16,6		148 5	1110 37,7	889 30,2
20.IX.1955	38 100	3 7,9	35 92,1	17 44,7	9 23,7		1 2,6	3 7,9	8 21,1	3275 100	1219 37,2	2056 62,8	399 12,2	459 14		90 2,8	1219 37,2	1108 33,8

Tabl. 4. Uczniowie szkół podstawowych wg klas

R o k	O g ó l e m									M i a s t o									W i e ś								
	Og.	I	II	III	IV	V	VI	VII	*)	Og.	I	II	III	IV	V	VI	VII	*)	Og.	I	II	III	IV	V	VI	VII	*)
1935	4391									1081									3310								
1.XII.1945	156	57	20	13	11	16	39	—		135	39	20	13	11	14	38			21	18					2	1	
1.X.1946	1064	400	236	201	100	51	36	40		562	181	99	104	51	51	36	40		502	219	137	97	49				
1.X.1947	2258	570	540	426	336	147	95	47	97	894	158	176	159	151	96	77	40	37	1364	412	364	267	185	51	18	7	60
1.X.1948	2740	560	561	635	445	312	149	78		961	157	166	186	121	172	91	68		1779	403	395	449	324	140	58	10	
1.X.1949	3081	533	504	577	611	407	281	168		1121	156	134	187	185	178	162	119		1960	377	370	390	426	229	119	49	
1.X.1950	3031	408	497	509	555	489	347	226		1162	121	159	146	201	206	173	156		1869	287	338	363	354	283	174	70	
30.IX.1951	3084	456	410	482	508	499	445	284		1086	135	121	161	150	174	184	161		1998	321	289	321	358	325	261	123	
10.IX.1952	2894	400	422	396	451	453	406	366		1044	119	134	129	157	146	176	183		1850	281	288	267	294	307	230	183	
15.IX.1953	2775	506	397	398	379	399	382	314		1008	172	124	127	110	144	156	175		1767	334	273	271	269	255	226	139	
25.IX.1954	2946	607	483	401	410	358	367	320		1110	214	185	131	121	120	178	161		1836	393	298	270	289	298	189	159	
20.IX.1955	3275	720	619	469	423	407	317	320		1219	249	233	178	140	123	131	165		2056	471	386	291	283	284	186	155	

*) Uczniów starszych wiekiem, a z powodu wojny opóźnionych w nauce, uczono na specjalnych kompletach zwanych ciągami skróconymi, gdyż w ciągu jednego roku przerabiano dwie klasy programowe.

Miasto z zasady zawsze miało szkołę pełną. Gorzej natomiast jest na wsi, gdyż drobne miejscowości o małej liczbie dzieci utrudniają organizację szkół pełnych. Uzyskane wielkości w liczbach bezwzględnych i odsetkach świadczą o dużym wkładzie państwa w dzieło podnoszenia oświaty na wsi bartoszyckiej.

W związku ze stwierdzeniem stałego wzrostu liczby szkół o 4 i więcej nauczycielach oraz liczby uczniów w tych szkołach, co daje w wyniku zwiększenie się liczby szkół pełnych, to jest realizujących program siedmiu klas, powstaje nowe zagadnienie, a mianowicie, jakie są stosunki liczbowe uczniów w poszczególnych klasach na przestrzeni omawianego okresu. Zagadnienie to ilustruje tablica 4. Pierwsze lata powojenne przyniosły duże stosunkowo liczby uczniów w klasach niższych. Zjawisko to jest wynikiem okresu wojennego, w którym dzieci normalnej nauki nie pobierały, a lata płynęły. Zaraz po wojnie dzieci te były przyjmowane do klas niższych i stąd nadwyżki. Z biegiem czasu liczby uczniów w poszczególnych klasach stopniowo wyrównują się. Ogólny spadek liczby uczniów, notowany po przyjęciu do szkół roczników wojennych, uwidocznił się również wśród uczniów klas pierwszych. Lata 1954 i 1955 wykazują już poważne nadwyżki. Liczby uczniów w poszczególnych klasach wskazują jeszcze pewną anomalię. Dotyczy to szczególnie pierwszych lat powojennych. 1. X. 1946 r. w klasie I jest uczniów 400, 1. X. 1947 r. w klasie II jest uczniów 540, a w następnym roku w klasie III zanotowano 635 uczniów. Świadczy to o stopniowym napływie nowych osadników, a wraz z nimi i dzieci, które na przestrzeni lat dołączono do poszczególnych klas. Zwiększające się liczby szkół pełnych i liczby uczniów w tych szkołach powinny dać w wyniku zwiększające się liczby absolwentów. Notowane wyniki za lata 1950 — 1955 potwierdzają to przypuszczenie.

Absolwenci klas VII.

R o k	O g ó ł e m	M i a s t o	W i e ś
1950	144	101	43
1951	200	141	59
1952	247	133	114
1953	302	143	159
1954	266	146	120
1955	273	140	133

Wyjątkowo korzystnie liczby układają się w pozycji „wieś”, a w mieście występuje wyrównanie liczb. Należy jeszcze zaznaczyć, że absolwenci do roku 1953 rekrutują się z uczniów roczników przedwojennych, natomiast absolwenci od 1954 roku teoretycznie należą do roczników wojennych i stąd to załamanie się krzywej.

Do ważnych czynników podnoszących wyniki nauczania należą niewątpliwie biblioteki szkolne. Organizowano je równocześnie z rozwojem szkół. Na przestrzeni lat 1947 — 1953 średnia liczba tomów na jednego ucznia w szkołach podstawowych powiatu bartoszyckiego układała się następująco: 1947 — 0,50, 1948 — 1,69, 1949 — 2,26, 1950 — 2,37, 1951 — 2,67, 1952 — 3,69, 1953 — 6,16.

Nauczyciele.

Zagadnienie nauczycieli pełnozatrudnionych oraz obciążenie ich uczniami przedstawiono na tabeli 5. W liczbach ogółem i na wsi występował stały wzrost, a w pozycji „miasto” wahania w zatrudnieniu nauczycieli. Wzrost ten wyprzedzał znacznie liczby uczniów (patrz tab. 3) i stąd też liczby uczniów na jednego

Tabl. 5. Nauczyciele pełnozatrudnieni oraz obciążenie ich uczniami

R o k	Nauczyciele pełnozatrudnieni										Na nauczyciela przypada uczniów						
	Ogółem			Miasto			Wieś			% kobiet	Og.	miasto	wieś	w szkołach o			
	Og.	m.	kob.	Og.	m.	kob.	Og.	m.	kob.					1 naucz.	2 naucz.	3 naucz.	4 i więcej
1935	95	76	19	23	15	8	72	61	11	20	46	47	46	53	45	39	48
I.XII.1945	4	2	2	3	1	2	1	1	—	50	39	45	21	21	—	45	—
I.X.1946	23	10	13	13	6	7	10	4	6	56,5	46	43	50	50	—	—	43
I.X.1947	55	.	.	23	.	.	32	.	.	.	41	39	43	48	40	—	38
I.X.1948	62	31	31	26	10	16	36	21	15	50	44	37	49	51	47	—	39
I.X.1949	74	38	36	26	10	16	48	28	20	48,6	42	43	41	37	44	43	43
I.X.1950	87	40	47	37	10	27	50	30	20	54	35	31	37	34	40	37	33
30.IX.1951	97	48	49	33	11	22	64	37	27	50,5	32	33	31	27	32	34	32
10.IX.1952	97	38	59	31	8	23	66	30	36	60,8	30	34	28	22	27	32	32
15.IX.1953	102	36	66	33	10	23	69	26	43	64,7	27	31	26	24	24	25	30
25.IX.1954	102	32	70	33	10	23	69	22	47	68,6	29	34	27	26	24	25	31
20.IX.1955	109	41	68	33	12	21	76	29	47	62,4	30	37	27	23	26	30	33

nauczyciela stale spadały. Zagadnienie to ilustruje druga część tablicy, gdzie szczególnie przedstawiono obciążenie nauczyciela w poszczególnych latach ogółem, w mieście i na wsi oraz w różnych typach szkół. Porównanie liczb z roku 1935 mówi samo za siebie.

Porównując liczby kobiet w poszczególnych latach trzeba stwierdzić, że na terenie powiatu bartoszyckiego następuje feminizacja zawodu nauczycielskiego. Ciekawe jest również rozmieszczenie nauczycieli wg płci w poszczególnych typach szkół. Na podstawie posiadanych dokumentów podaję dane z kilku lat.

R o k	Naucz. ogółem	w s z k o ł a c h o											
		1 nauczyc.			2 nauczyc.			3 nauczyc.			4 i więcej		
		Og.	m.	kob.	Og.	m.	kob.	Og.	m.	kob.	Og.	m.	kob.
1935	95	12	12	—	32	29	3	15	12	3	36	23	13
1946	23	10	4	6	—	—	—	—	—	—	13	6	7
1949	74	18	13	5	14	6	8	9	6	3	33	13	20
1952	97	13	4	9	20	11	9	15	8	7	49	15	34
1955	109	17	12	5	18	6	12	3	2	1	71	21	50

W roku 1935 na terenie całego województwa olsztyńskiego w szkołach o 1 nauczycielu nie było kobiet — nauczycielek, w szkołach o 2 nauczycielach należały one do rzadkości, a w szkołach o 3 nauczycielach ogólnie stosowano zasadę: 2 mężczyzn i 1 kobieta. Większą liczbę nauczycielek zatrudniono w szkołach dużych. W powiatach przygranicznych szczególny nacisk kładziono na obsadzanie szkół mężczyznami. (W powiecie nidzickim na 161 nauczycieli było tylko 16 kobiet, a w powiecie piskim na 214 nauczycieli zatrudniono zaledwie 19 kobiet). Zasada ta stosowana była i na terenie powiatu bartoszyckiego. W szkołach o 1 nauczycielu nie ma kobiet, o 2 nauczycielach występują tylko w trzech szkołach jako drugie siły w miejscowościach Liski, Sokolica i Szwarzuny. W pięciu szkołach o 3 nauczycielach tylko w Galinach, Smolance i Sporninach zatrudniono po jednej nauczycielce.

Z zestawienia widać, że odnośnie zatrudnienia nauczycieli w szkolnictwie naszym reguł nie stosuje się.

Na zakończenie podaje się wykaz inspektorów szkolnych w poszczególnych latach omawianego okresu.

1945 — 1946	Feliks Zalewski
1947	Edward Pietkiewicz
1948	Antoni Bąk
1949	Leon Pawlak
1950 — 1953	Franciszek Szablewski
1954 — 1955	Henryk Dziegielewski.

JERZY WACHSBERGER

Z ZAGADNIENIŃ ZAGOSPODAROWANIA JEZIOR MAZURSKICH

Historię wykorzystania jezior mazurskich w okresie powojennym należy podzielić na dwa okresy. Pierwszy okres obejmuje lata 1945 — 1957, a drugi zaczyna się w 1957 roku. Pierwszy charakteryzuje się rozdrobnieniem zagadnień wodnych (w sumie 16 resortów zajmowało się tymi zagadnieniami) i ogólnie rzecz biorąc, niedocenianiem bogactwa, jakie dla gospodarki narodowej stanowią naturalne akweny retencyjne Mazur. W okresie tym jeziora mazurskie miały znaczenie tylko jako droga komunikacyjno-transportowa, jako atrakcja turystyczna i jako teren łowisk ryby słodkowodnej. Również przemysł,